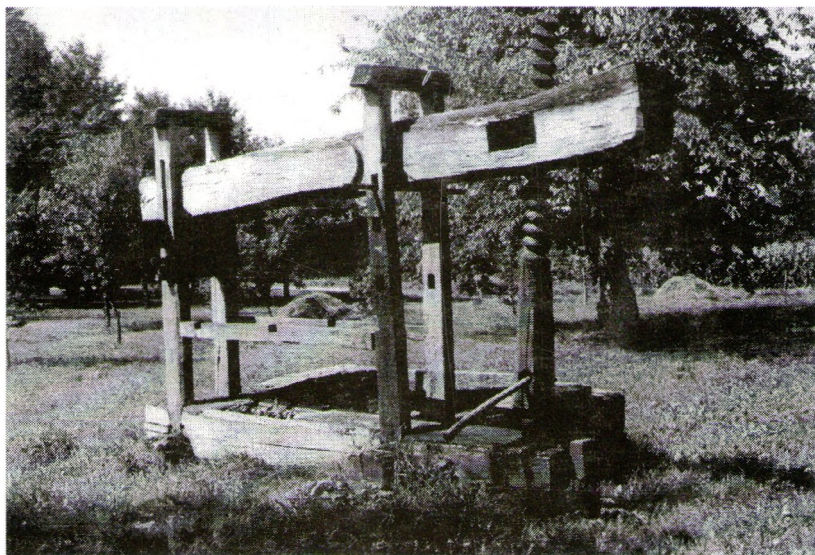

NAGYKANIZSAI HONISMERETI FÜZETEK

Dr. Cseke Ferenc

19
1998

Hogyan befolyásolja a tengerszintfeletti magasság néhány időjárási tényező érvényesülését a Nagykanizsa-környéki szőlőtermesztésben?

Régi szőlőhegyi gazdálkodás Nagykanizsa környékén

E 34

C 51

Dr. Cseke Ferenc

HOGYAN BEFOLYÁSOLJA A TENGERSZINTFELETTI MAGASSÁG
NÉHÁNY IDŐJÁRÁSI TÉNYEZŐ ÉRVÉNYESÜLÉSÉT A
NAGYKANIZSA-KÖRNYÉKI SZŐLŐTERMESZTÉSben?

RÉGI SZŐLŐHEGYI GAZDÁLKODÁS
NAGYKANIZSA KÖRNYÉKÉN

Kiadja:
a Nagykanizsai Városvédő Egyesület Honismereti Köre

Lektorálta:
Szabó Péter kertészmérnök

A német nyelvű összefoglalót fordította:
Pusztai Emil

A német nyelvű fordítást ellenőrizte:
Takácsné Wießner Heidemar

Szerkesztő és felelős kiadó:
dr. Cseke Ferenc

A címlapon:
Bacónaki-hegy, faprés (1998)

ISSN 12163724
ISBN 963 03 4789-X

Nyomdai munkák:
Kanizsai Nyomda, Nagykanizsa

Felelős vezető:
Brenner Árpád

**HOGYAN BEFOLYÁSOLJA A TENGERSZINTFELETTI
MAGASSÁG NÉHÁNY IDŐJÁRÁSI TÉNYEZŐ
ÉRVÉNYESÜLÉSÉT A NAGYKANIZSA-KÖRNYÉKI
SZŐLŐTERMESZTÉSSEN?**

BEVEZETŐ

Annak ellenére, hogy DK-Zala klímája nem kedvez a minőségi szőlőtermesztésnek, és hiányoznak a kedvező kitettségű D-i lejtők is, mégis a történelmi múlt homályába vész Nagykanizsa környékén a szőlő meghonosítása. Természetesen vannak nagyon jó évjáratok, amikor az aszúsodás is jelentkezik egyes fajtákon, de ez csak ritkán fordul elő.

A szőlőskertek elhelyezkedése évszázadok tapasztalata szerint alakult ki, az É-D-i irányban elnyúló dombsorok tetején (Bagolai-hegy, Szentgyörgyvári-hegy, Förhénci-hegy, Homokkomáromi-hegy). Az alsó régiókból hiányoztak mindenütt.

Az 1960-as évektől divatba jött a kertészkedés és a hétvégi ház. Ennek nyomán sok ezerrel gyarapodott azon birtokosok száma, akik nagyon olcsón megvásárolták a dombtetőtől a völgy talpáig nyúló hajdani telkek alsó részét, kedvező szőlészkesedési lehetőséget remélve. Nyilván nem rughatták fel az évszázados tapasztalatokat, és a szőlészkesedés helyett más kultúrákat kellett meghonosítaniuk (pl. fenyő, bogycsok, egyes zöldségfélék stb.).

Az 1995-ben végzett folyamatos méréseink a sokévszázados tapasztalatot kívánták számszerűsíteni.

Egyetlen év termohidrográffal végzett mérésorozata áll rendelkezésre elemzés végett, mégpedig három térszínen: nevezetesen a Principális-csatorna völgytalpán 139 m tszf.-i magasságban Kiskanizsán, Nagykanizsa kertvárosi részén 165 m tszf.-i magasságban (részleges adatsorral!), illetve az újudvari tv-toronynál 310 m tszf.-i magasságban.

Egyetlen év adataiból nem lehet messzemenő következtetéseket levonni a tájegység időjárás viszonyait illetően. Arra a kérdésre azonban, hogy milyen különbségek alakulhatnak ki a különböző magasságú és helyzetű mérési helyek között azonos időjárási körülmények esetén, már figyelemre méltó választ adhat.

HŐ- ÉS CSAPADÉKÖSSZEGEK

A szőlő hőigényes növény. Jó minőségű termés előállításához döntően hozzájárul a termőhely megfelelő hőösszege. DK-Zala az ország alacsonyabb hőösszegű területeihez tartozik és ennek megfelelően gyengébb a borok minősége is. A kisebb hőösszeg (és a kevesebb napfény) elsősorban a sok csapadék következménye (a gyakoribb felhőzöttség révén), ugyanakkor a különböző növénybetegségek előidézője. Más oldalról előnyös, hogy kellő nedvességet biztosít a növény fejlődéséhez, még a kánikulai napok idején is.

Az 1995-ös év hő- és csapadékértékei természetesen nem felelnek meg az 50, vagy a 70 éves átlagnak, de jól bizonyítják a fentieket (1. táblázat).

1. táblázat. Hő- és csapadékösszegek Nagykanizsa környezetében 1995-ben.

	Hőösszeg, C ^o			Csapadékösszeg, mm		
	Évi	Tenyészidő (IV–IX.)	Szőlő tenyészideje (IV–X.)	Évi	Tenyészidő (IV–IX.)	Szőlő tenyészideje (IV–X.)
Tv-torony	3503	2961	3297	954	601	601
Kertváros	3805	3124	3449	—	—	—
Kiskanizsa	3665	2975	3296	925	575	576

Hasonlítsuk össze a különböző magasságú térszínek értékeit! Hőösszeg tekintetében a közbülső helyet elfoglaló kertváros van a legkedvezőbb helyzetben, míg a legmagasabb és legalacsonyabb felszíneket képviselő tv-torony és Kiskanizsa hajszálla azonos értéket mutat. Mivel indokolható ez a hasonlóság? A 310 m tszf.-i magasságban lévő mérőállomás környezete kiemelkedő tető helyzete miatt hűvösebb, a csapadéka is több 25 mm-el a szőlő tenyészideje alatt. (Nagyüzemi szőlészetet tszf. 300 m magasság fölött országosan nem tartanak fenn). A völgymedence alján fekvő Kiskanizsán a hűvös levegő általában éjjel megreked, gyakori a páráság és a köd, s mindez fékezi a fölmelegedést. Kétség kívül, ez mintegy 1–1,5 cukorfoknyi hiányt jelent a tv-torony és Kiskanizsa magasságában egyaránt, a kertvároshoz képest. Ezt a hátrányt csak részben egyenlítheti ki a rövidebb tenyészidejű fajták telepítése.

A TAVASZI ÉS AZ ŐSZI FAGYOK

A kora tavaszi fagyok, illetve a május eleji lehülés (fagyosszentek) gyakran megtizedelik a termést, a kora őszi fagyok pedig nem engedik beérni a szőlő termését, és a következő évben termést hozó szőlővesszőket sem. Így az utóbbi miatt a következő év terméskilátása is romlik.

Vizsgáljuk meg, hogy mennyiben befolyásolja a termőterület magassági helyzete az elfagyás lehetőségét az áprilistól októberig tartó tenyészidőszakban (2. táblázat).

2. táblázat. A fagyos napok évi, és a szőlő elfagyását ténylegesen eredményező fagyos napok tenyészidőszaki száma Nagykanizsa és környékén, 1995-ben

	I.	II.	III.	IV.	V-VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	IV-X.	Évi		
	0° —	0° —	0° —	0° -1°	0° -1°	0° -3°	0° -3°	0° —	0° —	0° X	0° —		
Tv-torony	24	8	12	2	1		1	0	20	28	3	1	95
Kertváros	24	10	9	1	1		7	3	19	26	8	4	96
Kiskánizsa	27	22	15	3	1		7	4	14	24	10	5	112

tenyészidőszakban a tényleges elfagyás hőmérsékletei szerint.

Először vegyük szemügyre a tavaszi fagyveszélyes időszakot. A tavasszal kipattant rügyek -1 C° -os lehülés esetén már elfagynak. A táblázat adatai szerint mindhárom helyen egyetlen ilyen alkalom volt, mégpedig 1995. április elején.

Ha részletesebben megnézzük a lehülés nagyságrendjét és időtartalmát a 3. táblázat alapján, kiderül, hogy a tv-toronymnál csupán a hajnali 4 órai mérés regisztrált -1 C° -ot, míg a mélyebben fekvő 2 állomás 2, 4, 6 órakor is fagyot jelentett, sőt -2 C° , illetve $-2,5\text{ C}^\circ$ lehülést is regisztráltak az utóbbiaknál.

3. táblázat. A tavaszi fagy időtartama egy napon belül (1995. ápr. 1.)

A mérés időpontja, óra	Tv-torony	Kertváros	Kiskánizsa
2	0	-1	-1
4	-1	-2	-2
6	1	-1	-2.5
8	1	0	0

(Szerencse, hogy április 1-jén történt, még a rügyattanás előtt!) Következésképp előnyösebb helyzetben van a nagyobb magasság.

Az őszi időszakban kb. -3 C° kell ahhoz, hogy a levelek elfagyjanak, s annak korai beköszöntésével megálljon az érési folyamat, a szőlő összetöppedjen. Ettől a késői érésű (gyakran a legértékesebb!) fajták szenvednek legtöbbet. Az 1995-ös év októberében (annak is az utolsó hetében) állt be az az állapot, tehát számottevő kárt nem okozott. Igazából itt domborodik ki a 310 m tszf.-i magasság előnye. Egyetlen napon sem érte el a -3 C° -ot a hőmérséklet süllyedése (sőt a 0 C° -ot sem!), míg a két alacsonyabb térszínen 3–4 veszélyes napot regisztráltak a műszerek (2. táblázat).

A kritikus (-3 C° -os) hőmérséklet egy napon belüli őszi jelentkezését október három napján követhetjük nyomon (4. táblázat).

4. táblázat. A szőlőre veszélyes őszi fagyok (-3 C°) időtartama egy napon belül (1995. október)

Óra	25.			26.			28.		
	Tv-t.	Kertv.	Kiskan.	Tv-t.	Kertv.	Kiskan.	Tv-t.	Kertv.	Kiskan.
2	2,5	-1,5	-2	4	-2,5	-3	7	-1,5	-3
4	2	-2,5	-2,5	3	-3	-3,5	5	-2	-3
6	1,5	-3	-3,5	2,5	-3	-3	4	-2	-3
8	1	1	-3	2	-1	-3	3	1	-3
10	4	7	6	4	5	2	6,5	7	4

A tv-torony környezetében még fagy sem fordult elő, addig Kiskanizsán két napon keresztül egész éjjel -3 C° -ot mértek. A kertvárosban rövidebb időre süllyedt -3 C° -ig a hőmérő higanyszála.

A fentiekből következik, hogy a szőlőtermesztést leginkább befolyásoló tavaszi és őszi fagyok kockázata a magasan fekvő dombtetőkön jóval kisebb.

A mai modern szőlőművelés nem teszi lehetővé a szőlő téli takarását, amely kényesebb fajtáknál hosszantartó -15 C° -nál alacsonyabb hőmérsékletek esetén komoly károsodást okozhat.

Az 1995-ös év téli hónapjai viszonylag enyhék voltak, szélsőségesen alacsony hőmérsékletet nem észleltek, hidegebb időszakot csupán december 28–29–30-án regisztráltak a műszerek. Miután ezen a három napon észleltünk -10 C° -nál alacsonyabb hőmérsékletet, ezt az időszakot használjuk föl összehasonlítás céljára a három észlelési hely között (5. táblázat).

5. táblázat. Az 1995. év telének legalacsonyabb hőmérsékletei és azok időtartama (december)

	-10 C°-nál hidegebb napok száma	A legalacsonyabb hőmérséklet, C°			A -10 C°-nál alacsonyabb hőmérséklet egy napon belüli időtartama, óra		
		28.	29.	30.	28.	29.	30.
Tv-torony	3	-12,0	-12,5	-11,0	6	20	8
Kertváros	2	-15,0	-12,5	—	14	6	—
Kiskanizsa	2	-12,0	-13,5	—	6	6	—

A tv-torony 310 m magasságával természetesen hűvösebb klímájú az alacsonyabb térszínéknél. Az 5. táblázat adatai szerint ez nem jelentős különbség annak ellenére, hogy december végén a tv-toronynál három napon keresztül ismétlődött a -10 C°-nál alacsonyabb hőmérséklet (szemben másik állomás 2 napjával), és egy napon belül is általában hosszabb ideig tartott a hideg. Viszont a legalacsonyabb hőmérsékletek elmaradnak a kertvárosi és a kiskanizsai mérési adatoktól.

Kétségtelenül az 1995-ösnél jóval nagyobb hidegek is előfordulnak más években, amelyek már föltételezik legalább a részleges elfagyás lehetőségét, de a fenti arányokat figyelembe véve 300 m-es tszf.-i magasság nem jelent lényeges kockázatot szőlőtelepítés alkalmával.

LÉGNEDVESSÉG

A szőlő számára a 70%-os relatív páratartalom a legkedvezőbb, mert optimális feltételeket biztosít az asszimilációhoz. Amennyiben 40% alá csökken ez az érték, akkor a megnövekedett párolgás túlságosan sok vizet von el a szőlőtől. Ez az utóbbi állapot tartósan nem fordul elő a zalai környezetben. Amennyiben 80% fölé emelkedik a relatív nedvesség, nagyon megnövekszik az élettani vízkészlet, és torzulásokat okoz a hajtásokon. Ennél is nagyobb gond a peronoszporára és egészen meleg időjárás esetén a lisztharmatra való fokozott érzékenység, valamint a virághullás okozta termés kiesés. Külön gondot okoz a gyakori és délelőtti nyúló harmatképződés, ami a forró és száraz időszakokban is melegágya a fent említett betegségeknek. Csökkenti ezt a negatív hatást a gyakoribb széljárás, ami a tető helyzetű tv-toronynál számottevő időjárási elem.

6. táblázat. A 80%-nál magasabb relatív nedvesség havi értékei, valamint annak az egy napra eső átlagai órában, a szőlő tenyészidejének hónapjaiban, és az egész tenyészidőszak átlagában.

	IV.		V.		VI.		VII.		VIII.		IX.		X.		Tenyészidő	
	ó.	átl.	ó.	átl.	ó.	átl.	ó.	átl.	ó.	átl.	ó.	átl.	ó.	átl.	ó.	átl.
Tv-t.	164	5,46	168	5,60	284	9,46	114	3,67	202	6,51	296	8,86	264	8,51	213	7,01
Kertv.	—	—	—	—	—	—	—	—	324	12,00	456	15,20	474	15,29	—	—
Kisk.	298	9,93	324	10,80	416	13,86	386	12,45	454	14,64	508	16,93	542	17,48	418	13,72

A táblázatból kitűnik, hogy a tv-torony magassága jóval előnyösebb helyzetet biztosít a szőlőtermesztés számára, mint a kiskanizsai alacsony térség, hiszen a 80%-on felüli relatív nedvesség közel kétszer hosszabb ideig tartott az utóbbin. Kissé meglepő, hogy a kertváros – hiányos adatai ellenére is látható – nem sokkal van jobb helyzetben Kiskanizsánál! A két szélsőség közti különbség különösen júliusban nagyarányú, amikor a forróság miatt amúgy is nagy a gombás fertőzés veszélye.

Ezek után vizsgáljuk meg, hogy a két különböző magasságú terület milyen helyzetben van a relatív nedvesség sajátos elosztását illetően (7. táblázat).

7. táblázat. A relatív nedvesség értékei Nagykanizsa környezetében 1995-ben, %-ban

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Teny. átlag	Évi átlag
Tv-torony	78	69	66	62	66	72	63	66	73	73	76	84	68	71
Kiskanizsa	81	78	72	71	73	79	75	79	84	86	83	91	78	79
Kertváros	—	—	—	—	—	—	—	71	77	78	77	85	—	—

A 7. táblázat adatai a relatív nedvesség havi átlagait tartalmazzák. Ebből a szőlő tenyészidejének 7 hónapját érdemes részletesebben vizsgálni (IV–X. hónap).

A tv-torony magasságában az átlag 68% relatív nedvesség nagyon kedvező lehetőséget biztosít. Viszont Kiskanizsa 78%-a már megközelíti a 80%-os érzékenységi határt. Ugyancsak Kiskanizsa esetében a tenyészidőn belül szeptember és október hónapok átlaga 84%, illetve 86%-al már nagyon előnytelen helyzetben van, bár szerencse, hogy a szőlő ekkorra már túljutott a legérzékenyebb fejlődési szakaszán. Viszont az érési stádiumban a fűrtrohadás növekedése egyes fajtáknál katasztrófális veszteséget okozhat.

Megerősíti a tetőszint fentiekben bizonyított előnyét az a számítás, amely a 80%-nál nagyobb relatív nedvességű napok számát hasonlítja össze havi megoszlásban és a tenyészidőre vonatkoztatva (8. táblázat).

8. táblázat. A 80%-nál nagyobb relatív nedvességű napok száma Nagykanizsa környezetében.

	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	Tenyészidő
Tv-torony	4	2	9	2	5	5	6	33
Kiskanizsa	6	6	11	5	11	22	27	88
Kertváros	—	—	—	—	3	8	11	—

A táblázat adatai szerint minden hónapban nagyobb értékkel bír Kiskanizsa-medence helyzeténél fogva 2–3-szoros nagyságrenddel. Szeptember–október hónapokban több mint 4-szeresére növekszik ez az arány. Még veszélyesebbé teszi a helyzetet, hogy Kiskanizsán a nagy relatív nedvességű napok mintegy tömböt alkotva egymást követik (9. táblázat).

9. táblázat. A tenyészidőszak hónapjain belül hány egymást követő napon keresztül múlja felül a relatív nedvesség a 80%-ot (legnagyobb havi érték)?

Napok száma		IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.
	Tv-torony	2	1	3	1	2	2	2
Kiskanizsa	3	2	4	2	5	10	21	

A 9. táblázat adatai minden hónapban igazolják a magasan kiemelt tv-torony környezetének előnyösebb helyzetét. Ha még mindehhez hozzávesszük a tv-torony erősebb szeleit (a medence aljához viszonyítva), akkor még inkább a 300 m-es magasság előnyét kell hangsúlyozni. Vizsgáljuk meg, hogy milyen időjárási helyzethez kötődött a kisebb és a nagyobb relatív nedvességbeli különbségének havi megoszlása a tenyészidő alatt a tv-torony és Kiskanizsa között 10. táblázat.

10. táblázat. A relatív nedvesség legkisebb és a legnagyobb különbségének havi megoszlása a tenyészidő alatt a tv-torony és Kiskanizsa között (hónap/nap).

	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.
Legkisebb különbség (10%-nál kisebb)	15	18	26	10	8	8	4
Legnagyobb különbség (20%-nál nagyobb)	2	—	1	1	4	1	3

20%-nál nagyobb relatív nedvességbeli különbség (minden esetben a tv-toronyé a kisebb érték!) ritkán fordul elő, sőt május hónapban egyáltalán nem. A napi időjárási helyzetek vizsgálatából kitűnt, hogy a tavaszi és a nyári időszakban a napfényes és a meleg napokhoz kötődött ez az állapot, amikor az éjjeli és a reggeli időjárás hűvösnek bizonyult. Az őszi időszakban ugyanezen helyzet erős párassággal, köddel és zuzmarával kombinálódott.

A 10%-nyi relatív nedvességnél kisebb különbség jóval gyakrabban fordult elő. Az esetek mindenütt hidegfrontos, ciklonális, szeles időjárási helyzetekhez kötődtek, melyek egyrészt összekeverték a különböző magasságban lévő légtömegeket, másrészt nagyjából azonos jellegű levegőt szállítottak távolról, mindegyik mérőállomáshoz.

IRODALOM

1. *Kozma Pál*: A szőlő és termesztése (I. Akadémiai Kiadó, Bp. 1991.)
2. *Szerk. Ádám László és Marosi Sándor*: A Kisalföld és a Nyugat-Magyarországi peremvidék. Magyarország tájféldrajza. (Akadémiai Kiadó, Bp. 1975.)
3. Zala megye domborzati térképe (1:100 000). MN Tóth Ágoston Térképészeti Intézet.

**RÉGI SZŐLŐHEGYI GAZDÁLKODÁS NAGYKANIZSA
KÖRNYÉKÉN**

BEVEZETŐ

Itt kívánom összegezni azokat az elsősorban érzelmi indítékokat, melyek az alábbi leírás elkészítésére serkentettek. Milyen fontos dolgokra gondolok? Elsősorban arra a tiszteletre, melyet az eleink iránt érzek azért a munkáért, amivel kultúrtájjá (szőlőskertté) varázsolták az erdős domboldalakat. Arra a tájszeretetre, amellyel belesimították mindezt a természet körforgásába. Azokra az évszázados tapasztalatokra, melyek generációról generációra áthagyományozódtak, velük könnyebbé tették a fiak és unokák munkáját. Arra a jókedvre, melyet kicsiholtak a bor révén, feledve megannyi nyomorúságot, háborút, betegséget, öregséget, s amivel elviselhetőbbé tették az életet. Arra a gyakran művészi technikára, mellyel díszítettek valamely használati tárgyat, akár egy széktámlát, akár egy prést. Azokra a dalokra és táncokra, melyek vérpezsdítő üteme a mai embert is magával ragadja, s amely mögött serkentőként ott a bor.

Minden zalai falu multja összegezhető lenne egy eredeti berendezésekkel és dokumentumokkal ellátott tájházban. Ez olyan volna minden faluban, mint egy őseink tiszteletére emelt szentély. Az az ifjú, akit megtanítanak a múlt tiszteletére, az őseik munkájának a megbecsülésére, az érzi az identitását a falujához és a hazájához egyaránt.

Szomorú látni, hogy nem tanítják meg erre az ifjúságot sem a családban, sem az iskolában. Szomorú látni a régi tárgyi és szellemi értékek pusztulását. S amikor eljutnak majd – mert eljutnak – arra a kultúrszintre, hogy a tévedésüket fölismerik, nem lesz már mit megmenteni!

A SZŐLŐHEGYI GAZDÁLKODÁST KIALAKÍTÓ TERMÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS GAZDASÁGI VISZONYOK

Először röviden sorra vesszük azokat a természeti adottságokat, amelyek meghatározzák, hogy mi termelhető egyáltalán, majd a kisparaszti gazdálkodást, amely kiválasztja ebből a lehetőségből a számára szükségeseket.

A TERMÉSZETI ADOTTSÁGOK közül a legszembetűnőbb a birtok elhelyezkedése, a sajátos *domborzati* viszonyok. A felszínfejlődésből fakad az a tényező, hogy az egész Kelet-Zala észak–déli irányba húzódó dombsorokra bomlott, melyeket egymástól kisebb-nagyobb völgyek választanak el. A nagyobb völgyelések alján vízfolyások csörgedeznek, a kisebbekből csak nagy záporok, vagy hóolvadás alkalmával távozik felszínre a víz.

Ahol a tengerszintfeletti magasság eléri vagy megközelíti a 300 métert, ott hosszúak a lejtők, és gyakran meredekesek is. A meredek lejtők kevésbé alkalmasak a szántóföldi művelés céljára, legfeljebb jó erdőterület lehet. A hajdani földesúr haszonvételi növelése végett gyakran ilyen dombháton is kialakítottak irtványföldeket (pl. a Förhénc-hegy).

Ezzel az utóbbi tényezővel szoros kapcsolatban van a termőképesség legfontosabb tényezője, a talaj minősége. A dombháton szőlőtermő területei kötött, vagy félig kötött vályog talajokon alakultak ki. Főleg agyagbemosódásos, illetve pszeudoglejes erdőtalajok a jellemzők. A Balaton felé eső térségben (pl. Zalakaros) kevésbé kötött homokosabb és löszös, nyugat felé egyre rosszabb vízgazdálkodású és gyengébb termőképességű agyagos talajok a jellemzők.

A szőlőterületek zöme erdőirtás eredményeként vált művelhetővé, s nem kevés munka árán tették szőlőtelepítésre alkalmassá az évszázad alatt összetömörödött talajt. Ezek a talajok közepes termőképességűek, kevés humuszt, meszet és tápanyagot tartalmaznak. Még tovább rontja ezt a helyzetet a lejtő meredekségével arányosan növekvő talajerozió, mely nagy záporok idején több centiméternyi értékes feltalajt is lemoshat a felszínről. A szőlő kapálásával fellazított talaj különösen könnyen lehordódik. A vízmosásos árkok betemetése után a tápanyagban szegényebb altalajok kerülnek felszínközelpbe, rontva a termőképességet.

Javítani lehet a talaj minőségén a nagyadagú szervestrágyázással, mely – érett trágya esetén – minden szükséges tápanyagot pótol, s ezt a szőlősgazdák évszázadok óta ismerték és nem sajnálták a szőlőjüktől. Gyakran látni azt is, hogy a szőlőművelés alsó határát a meredekké váló lejtőnél alakították ki, valamint alkalmaztak olyan módszereket, melyek gátolták a talaj lehordódását.

Az éghajlati viszonyok egészében nem kedveznek a minőségi

szőlőtermesztésnek. A viszonylag sok csapadék, a kevesebb meleg és napfény, a nagy páratartalom hátrányos a szőlőtermesztés számára.

Nem tudjuk, hogy 1870 előtt milyen szőlőfajtákat termeltek Nagykanizsa környezetében, de a filoxéria vész idején betelepített amerikai ellenálló fajták (noha, elvira, otelló stb.) viszonylag jól elviselték a kedvezőtlen időjárási viszonyokat. Így azután a gazdálkodók nem is tartották szükségesnek a felváltásukat a nagy gondosságot igénylő, és bizonytalan termés hozamú, nemes oltványfajtákkal.

Helyi domborzati sajátosság a birtokok keleti, vagy nyugati kitétsége. Ma is dül a vita, melyik a jobb, talán a nyugatit valamivel előnyösebbnek tartják a szőlészek. (Nagyon ritka eset, hogy egy oldalvölgy – szerencsés módon – dél felé lejtő oldallal is rendelkezik.)

A jelentékeny csapadékösszeg (777 mm 1901–50. között) egyrészt előnyös a téli félévben fölhalmozódott nedvességtartalék miatt, sőt a ciklonikus nyarakon is lejuthat a gyökérszónába az esővíz. Másrészt hátrányos, mert a levegő nedvességtartalmának növelésével a különböző szőlőbetegségek gyakoribbak, és a zamat, valamint a cukortartalom szempontjából annyira fontos napfénytartam jóval kisebb, a nagyobb mértékű felhőzöttség miatt. A nyári jégverés előfordulása átlagos, védekezni ellene nem lehet.

Az évi hőmérséklet kiegyenlítettebb az Alföldhöz viszonyítva, de a nyári félév melege kevesebb. A kellően beérett termővessző esetén a téli fagy ritkán okoz gondot, a durvazuzmára üvegszerű tartós bevonata jobban károsítja a rügyeket. Igazi kárt a tavaszi és az őszi eleji fagyok okozhatják, a komoly termés csökkenés révén.

A víz g a z d á l k o d á s i szempontok itt mindig másodlagosak voltak, hiszen a számottevő csapadéktöbblet az amúgy is mélyre nyúló gyökerű szőlőt és gyümölcsfát ellátta nedvességgel, a – viszonylag újabb kori – ritka permetezéshez, vagy más hasonló célra a tókéban összegyűlt esővíz elegendő volt. Amennyiben tiszta vízre volt szükségük, ahhoz is hozzájutottak a völgytalp peremén felszínre bukkanó források, vagy a hiányában mélyített bodonkút vizéből. Az állandó szőlőhegyi lakók nem nélkülözhatték az ivóvizet, ezért a szőlőhegy csak akkor volt állandóan lakott, ha elérhető mélységből, saját kutakból nyerhették azt. (Ehhez a szőlőhegyi dombvonulat megfelelő morfológiai adottsága kellett!) Később a szőlősgazdák közösen ásattak és használtak egy 30–40 méter mélységű kútát, s így nem kellett megmászni az egész domboldalt néhány vödör vízért naponta.

A természeti viszonyok által behatárolt lehetőségeket a GAZDASÁGI-TÁRSADALMI VISZONYOK adott színvonalán alapján maga a gazdálkodó tölti ki

tartalommal. A szőlőtermelők többségét alkotó parasztság eredetileg önálló gazdálkodást folytatott, majd a kiegyezést követően kapcsolódik az árutermelésbe, de számtalan területen megmarad az önálló rendszer. A szőlőhegyi területnek nincs önálló, vagy kiemelt szerepe, csupán egy fogaskereket jelentett a paraszti gazdálkodás szerkezetében. Sőt talán a szőlőhegy volt az a terület, amely a birtok egészében szinte kizárólag az önálló célját szolgálta. Tehát nem volt a szőlőhegynek üdülés, vagy kikapcsolódás jellege, minden termékével beépült a család gazdálkodásába, s csak annyi munkát fordítottak a művelésére, amennyi feltétlenül szükséges volt. Minden az egyszerűsége és az ésszerűsége épült. Bort, pálinkát, gyümölcsöt, ecetet, zöldséget, szénát és egyéb takarmányt, fűzvevesszőt, s néha – illegálisan – egy-egy nyulat, fácánt biztosított a családnak.

A gazdálkodás színvonala tükrözte a termelés önálló jellegét. Mivel a szőlőhegy nem termelt profitot, maradt az évszázadok alatt alig modernizált művelési mód és eszközállomány, valamint maradtak az évszázados borona- és töméspincék. A várostól távolabb szinte 1945-ig változatlan, a városközei szőlőkben a két világháború között már modernebb alpincés, cseréptetős tégláépületek is készülnek (pl. Szentgyörgyvári-hegyen), de a művelési mód ott sem sokat változik.

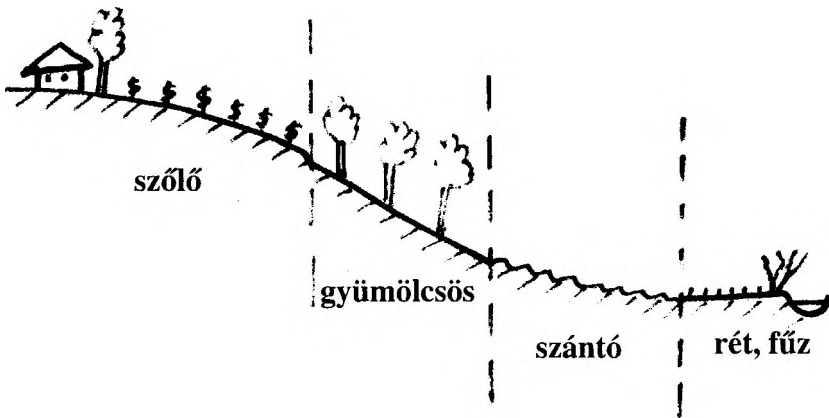

A SZŐLŐHEGYI BIRTOK

Általában a birtokok a magas gerinc közepén kezdődtek, s lenyúltak – gyakran 1 km hosszan is – a lejtős domboldalon a völgy aljáig, melynek a tengelyében futott az alsó határa. A birtok viszonylag szűk volt. Szélessége összefüggött annak hosszával. Minél hosszabb volt a birtok, annál keskenyebb, hiszen a birtoklás célja elsősorban a saját szükséglet biztosítása, ezért a szükségesen felül nem műveltek szőlőt (prekapitalista vonás).

A gerincen egy viszonylag szűk út képezte a birtokok közti határt, melynek a két oldalán többnyire a hátukkal az út felé forduló borospincék sorakoztak. A birtokok viszonylagos keskenysége miatt a pincék annyira közel voltak egymáshoz, hogy a völgyekben meghúzódó falvakból nézve egy magasabban fekvő második falunak tetszett az idevetődő idegen számára. (Az a tréfás mondás járta, hogy valóban két falu van. A völgyben lévő valódi faluban az asszonyok az urak, a szőlőhegyi pincékben a férfiak!)

Az észak–déli irányba húzódó domboldalakból következik, hogy a fésűfog-szerű birtokok vagy nyugati, vagy keleti kitétségű lejtőkkel rendelkeznek. A kitétségek, valamint a magassági viszonyoknak komoly mikroklímatis hatása van a növénytermesztésre. Ezért a birtokokat keresztben megosztották a különböző művelési kultúrák között (1. ábra). A mellékelt ábra a birtokok sematikus megosztását adja, amelytől lényeges eltérés is lehet.

1. ábra. A birtokok sematikus keresztmetszete a növénykultúrák magasság szerinti tagolódása alapján

A legmagasabb részt telepítették be szőlővel, s itt van a borospince is. Meddig nyúlik le a szőlő? Itt valószínűleg két tényező játszhatott szerepet. Egyrészt a gazdákodó borigénye, másrészt a tavaszi–őszeli elfagyás lehetősége, amely egy bizonyos magasság alá nem engedte lefutni a szőlőket. Az évszázadok során ez a fagyhatár rögződött. Ma is jól kivehető vonal, hiszen a kapálással lehúzott, illetve a záporok által lemosott talaj, ezen a szinten valóságos tereplépcsőt alkot.

A szőlőrégió alatt a gyümölcsös következett. A fagyra – különösen a virágzáskor – kényes növények bár mélyebben helyezkedtek el, de a magasságukkal kiemelkedtek a környezetükből, ezzel némi védettséget nyertek. A fák alatt évente 2–3-szor füvet kaszáltak.

A birtok alsó, lankásabb harmadát a szántó foglalta el. Ez a régió a lefelé szivárgó vizektől nedvesebb mint felül, s ez fontos a sekélygyökerű szántóföldi kultúrák számára. A későbbi vetés és kelés miatt a fagy már kevesebb kárt okozhatott.

Amennyiben a birtok egy többé-kevésbé állandó vízfolyással és völgytalppal rendelkező völgyben végződött, akkor a szántó alatt még egy régió található, ez a rét, a takarmányszerzés újabb lehetősége. Az árokpartot rendszeresen fűzfabokrok kísérték, melyek a kosárfonáshoz szolgáltatott nyersanyagot, esetleg kialakíthattak egy kenderáztató tavat is.

MIT TERMELNEK AZ EGYES RÉGIÓKBAN?

A SZŐLŐTERMESZTÉS sok évszázados múltra nyúlik vissza Nagykanizsa környékén is. A ma meglévő szőlőhegyi területeket a török kiűzését követő évtizedekben – a lakosság szaporodása ütemében – alakítják ki. (Nyilván való, hogy a török uralom előtti évszázadokban is jelentékeny szőlőtermelés volt, talán ugyanezekben a helyeken, de a birtokviszonyok, építmények a XVIII. század produktumai.)

Milyen szőlőfajtákat termeltek korábban, azt már nehéz kideríteni, mert az 1870-es években kibontakozó filoxéra vész után az amerikai ellenálló alanyokat terjesztették el elsősorban [nova (noha), otelló, elvira, izabella stb.], amelynek a vastag gyökérkérgük révén ellenálltak a filoxérának, de jól bírták a mostoha zalai környezetet is. Az bizonyos, hogy a klímatis adottságok korábban sem voltak kedvezők a szőlőtermesztés számára, tehát bármilyen szőlőt termesztettek, az akkori borok minősége is kívánni valót hagyott maga után.

Itt nálunk a direkt termőkből nem csináltak oltványt, mert azok termésbiztonsága nagyon labilis volt. Aki mégis telepített, az is csak a legjobb fekvésben és keveset, inkább ünnepi bornak számított, vagy jobb étkezési szőlőnek (pl. muskotály), de az alapvető szükségletet a direkt termők borából biztosították. Leginkább a fehér borszőlőt termesztették mondván, hogy annyit ők napjában megisznak abból, a vörös borból elképzelhetetlen, mert a cersav tartalma tönkre tenné a gyomrukat. Más vélemény szerint a vörös bor „nyalósabb”, ezért nem érzik meg a határt, és a kelleténél többet isznak belőle. Gondot okozott a hordócsere is, hiszen nem tölthettek fehér bort a vörös boros hordóba. Egyébként tekintélyes mennyiségű bort fogyasztottak napjában, főleg a férfiak, s a direkt termők metilalkohol tartalma gyakran maradandó egészségkárosodást is okozhatott. Igyekeztek kifőzetni (vagy titokban kifőzni) a törkölyt és cefrét pálinkának, az italválaszték kellő kiszélesítése végett. A törkölyt helyenként felhasználták csigérekészítésre is, amit bolti cukor hozzáadása nélkül erjesztettek, csupán vízzel hígítva, a mérsékelten kipréselt törköly kevés íz- és cukortartalmából. Ezt a kényes és gyenge bort csak aratáskor, csépléskor fogyasztották víz helyett, mert üdítő hatású volt és nem lehetett lerészegedni tőle. Gyorsan kellett fogyasztani a romlandósága miatt a hordó felbontása után. Megjegyzendő, hogy viszonylag kevesen készítették csigert a környéken a sok bor miatt.

A pincékben szinte kizárólag nagy hordók voltak. A borfogyasztás leginkább csapraveréssel történt, így a bor stabilabb maradt. A mustot nem cukrozták mint manapság, s ebből adódóan a különböző évjáratok között jelentékeny

minőségi különbségek lehettek. A kevesebb napfény és a több csapadék, valamint a kevesebb cukrot gyűjtő szőlőfajták miatt a borok alkoholtartalma kevesebb volt általában is. A készített bort elsősorban saját fogyasztásra szánták, és a vendéglátás fő eszközeül. Mivel bor volt bőven, az ára sem volt magas, így a híres zalai vendégszeretet fő eszközeinek számított, amely megoldotta a vendég nyelvét, és a gazda így sok érdekes információhoz jutott (egyéb hírszerzés híján!). A kevésbé edzett vendég lerészegedését pedig külön élvezték.

Általános volt a karós tőkeművelési forma, ehhez tartós akácfaakat maguk termelték, és maguk hasogatták karókká, s a patak mentén gyűjtött és előzőleg jól beáztatott sással kötözték a vesszőket (ne legyen törékeny). Saját termésű lopóval szívták a bort; tehát a vasszerszámok, a kádár készítette hordó és csap, valamint az üvegek kivételével, nem szorultak külső beszerzésre.

A szőlő közé ritkán ültettek fát, mert beármékolta az alatta lévő szőlőt és zavarta annak a lóval való szántását.

GYÜMÖLCSÖS összefüggő területként a szőlő alatt helyezkedett el. Általában jól bevált fákat ültettek. A tavasz eleji tisztogatáson kívül nem sokat foglalkoztak velük. Nem permetezték őket, trágyázásukat 3-4 évenként a fák alatti gyepre szórt szerves trágyával oldották meg, ami elsődlegesen a kíváló hegyi széna biztosításának volt a módja.

Milyen gyümölcsfákat telepítettek? Felül a pince körül a tavaszi fagyra nagyon érzékeny diófaakat, illetve szélárnyékban a még érzékenyebb sárga barackot (kajszit) ültették. Itt a tetőn a meszes löszkőzet is felszínközelségben van, ami mindkét értékes gyümölcs számára fokozottan szükséges. Az út mellé a kevésbé értékes szilvafák kerültek.

A szőlő alatti gyümölcsös többféle fát foglalt magába. Az almafák közül a kerek édesalma, a ranet, a bőralma, a pogácsalma, a tapota, a vasalma, az aranypármen stb., köztük sokáig eltartható a mosánszki és húsvéti rozsmaring fajtákkal. Megtaláljuk a jó pálinkát adó szilvákat (leginkább az apró hosszúszilvát), a Zalában nagyon otthonosan fejlődő körtéket: árpaérő, búzaérő, szarvaskörte, kobak, vilmos, tüskékörte, sózókörte (ecetalapanyag), bőrkörte és pirosbélű körték stb., valamint naspolyát, a cseresznyét (fekete, hólyagos, borcseresznye, sárga) és a cigánymeggyet. A savanyú lejtőhordaléktalajokat kedvelő és hosszúéletű gesztenyefákat az alsóbb régiókban telepítették, hiszen a júniusi virágzását a későtavaszi fagyok sem zavarhatták. A kicsire növő és rövid életű kesernyészibarakokat a szőlősorokban természetették, az alatta lévő szőlőt nem zavarta a kis árnyékvetése miatt. Mindezeket kiegészítette néhány bokor ribiszke és egres.

A sokféle gyümölcsöt teljes egészében hasznosították. A friss gyümölcs

fogyasztásán kívül készítették lekvárt (leginkább szilvából és barackból – természetesen cukor hozzáadása nélkül), aszaltmányt tartósítás végett (szilvából és nyári édesalmából), a téli almák pedig sokáig elálltak a pince szénájában. A szebb gyümölcsöket – később – a kanizsai piacon is lehetett értékesíteni; de azt sem bánták ha egy idegen szedett a gesztenyéből, vagy a szilvából, hiszen volt bőven, az értékesítés jelentéktelen. A maradék nagyobb részéből pálinka készült, s ami még ezután megmaradt, az az állatok takarmányába került.

SZANTÓKÉNT hasznosították a gyümölcsös alatti gyengelejtű, nedvesebb és tavaszi fagyoktól bolygatott területet. Mit vetettek ezeken a szántókon? Elsősorban takarmányféléket: kukoricát, burgonyát, répát, szálastakarmányokat, gabonát.

RÉT. KASZÁLÓ az általánosított birtokszelvényünk legalsó szakasza, egy széles vizenyős völgytalppal rendelkező völgyben, melynek az alján állandó, vagy időszakos vízfolyás kanyarog. (Természetesen lehet meredek, szakadékos birtokvég is, ahol jobb híján beerdősült a völgy, ott a kivágható fa jelent időnként értéket.)

A szélesebb völgytalpak vizenyős talajából üde rétek növényzete nőtt ki, bár ezekből a savanyúfüves, sásos növényekből szárított szénák íze és tápértéke gyenge volt, de azért némi só hozzáadásával a marhák elfogyasztották.

Amennyiben elég vizenyős volt a völgytalp, esetleg vízlevetőárok is volt a közepén, akkor fűzfabokrokat telepíthettek mellé, hogy a kosarak, vékák, kocsikasok, demijonok számára megfelelő fiatal vesszőket szolgáltatson, és a téli időszak unaloműző és ugyanakkor hasznos tevékenységére lehetőséget adjon. Ugyanitt néha a kenderáztatók nyomát is felfedezhetjük, mely ugyancsak az önellátást szolgáló gazdasági tevékenység eszköze volt.

A SZŐLŐHEGYI PINCE

A szőlőhegyi pince elsődlegesen tükrözi a korábbi gazdálkodás színvonalát és célját. A szőlőhegyi birtok beleilleszkedett a paraszti gazdálkodás keretébe – bár a szép szőlő, a jó bor, és az alkalmas pince a férfinép büszkesége volt – mégsem kapott különösebb kiemelt szerepet. Nem költöttek rá nagyobb összegeket, ezért a pincék anyaga a legolcsóbb – a birtokon vagy a környezetben megtalálható – elsődleges anyagokból áll (fa, vályog, törek, zsuppszalma stb.). Az épületek kivitelezése is házilagos volt, amennyiben a család a rokonság segítségével építette, legfeljebb esetenként hívtak idegen munkaesőt (pl. zsuppkötéshez).

A dombtetőn húzódó út két oldalán sorakoznak a pincék, mintegy háttáfordítva az ott közlekedőknek. Kihasználták a dombtető enyhe lejtésviszonyait, mindenki a legmagasabb – közel vízszintes – részre igyekezett építeni. Bár kerítés nem volt, így is szűk közlekedő út maradt a jövő-menők számára. Ha két szénásszekér találkozott, ajánlatos volt az egyiknek letérni az útról, és a legközelebbi pincét alulról megkerülve térni ki az útból. A hegyre fölvezető mély kutakban (horhos) még ez a kerülési lehetőség sem volt meg – mivel nem láthatták egymást – ott kiáltozással próbálták megálljt jelezni az esetleges szembejövőnek.

Jóval barátságosabb képet mutatott a borospince a birtok felől, a mélyen lenyúló zsupptetejével, a fehérre meszelt falaival, az apró ablakaival, az alacsony, durván megmunkált ajtajával.

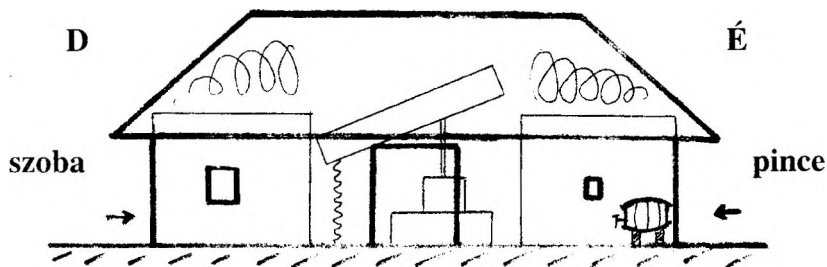
Ezeket az épületeket hosszú időre szánták, tehát a fölépítésükhöz tartós anyagokat kellett fölhasználni. Ilyen természetes anyag a kemény tölgyfa. Ebből készültek a borona falú épületek, amelyek kibírták akár a 200 esztendőt is. Kívül-belül sárral betapasztották, és fehér színre bemeszelték. Hasonlóan természetes anyag a vályog, melyet szalmás törekkkel, vagy trágyával jól összedolgozva két zsalú közé bedöngölték, és tömés ház lett belőle. Más esetben vályogtéglákból rakták össze. Ha a vizeket kellőképpen távoltartották, és rendszeresen kezelték, ugyancsak sokáig használható maradt.

Gyakran a pince bortárolásra szánt részét – a kitűnő szigetelési tulajdonságai miatt – boronaépület esetén is – vastagfalú vályogból készítették, ezzel a kemény telek fagyát és a nyár melegét egyaránt kívülrekeszthették. Más esetben a fát kombinálták vályoggal, úgy mint a fatalpas karóvázis fal, vagy a fatalpas karóvázis sövényfal építésekor. Itt merevítőként használták a faanyagokat.

A jól kiérett faanyagokból álló tetőszerkezetre szintén tartós és jó szigetelő tulajdonságú zsuppszalma fedélt kötöttek. (Itt a tűzre kellett vigyázni, amely könnyen lángallobbanthatta ezt a gyúlékony anyagot, ezért a szabadtűzhelyen

csak parázson főztek, s hogy az esetleges szikra se okozhasson bajt, föléje deszkákat helyeztek, később sűrű dróthálóval védekeztek.) Ugyancsak fából készültek az apró ablakok, s gyakran egyetlen fából faragták ki az alacsony keményfa ajtót, melyet ugyancsak fából készített zárral tettek biztonságosabbá. Szintén fából készült a hatalmas prés, mely nagyságánál fogva éppen hogy elfért a tető alatt, ezért nyitott fedélszéket alkalmaztak. A prést együtt volt praktikus építeni a házzal, mert ezzel sok munkát takarítottak meg. A nyitott fedélszék könnyűvé tette a kiváló hegyi széna padlásra rakását is. A prés hatalmas nyomóerendája, melyet faorsó segítségével könnyedén emeltek, a hatalmas súlyával – emberi erőfeszítés nélkül – alaposan kiszorította a mustot a szőlőből.

Az észak–déli gerincekből álló szőlőhegyek pincéi szintén észak–déli irányban helyezkedtek el, (2. ábra). Az általában hármastagolású épület déli oldalán van a szoba, melynek az ablakai kelet, vagy nyugat felé néznek, mintegy rátekintést nyújtanak a birtokra. Fekvésénél fogva a melegebbik oldalon helyezkedik el, a bútorzata egyszerű és tartós: nehéz asztal ülőpaddal és székekkel, egy ágy, a falon esetleg szentkép. A szoba fűtését szemeskályhával oldották meg többnyire, melyet a présház felől (kívülről) fűthettek, s az innen kihúzott parázson sütöttek-főztek a présház szabad, kémény nélküli tűzhelyén, igazi lábas lábosokban. A ház északi felén található a borospince, amely – a nevéből függetlenül – nem volt besüllyesztve. A padlója föld, a oldalfalai 50–60 cm vastag vályogtömés. Ez a falvastagság már télen-nyáron megfelelő hőszigetelést biztosít a kényes boroknak és az ugyancsak itt tárolt gyümölcsöknek. A nyitott fedélszéken keresztül rakták fel a kiváló hegyi szénát a bortároló és a szoba fölötti padlásra, ezzel megoldották a téli-nyári hőszigetelést a mennyezet felől is. Az épület

2. ábra. A szőlőhegyi pincék keresztmetszete

közepén helyezték el az ugyancsak öröknek szánt faprést. Itt van az épület bejárata, háttal a hegyi útnak, szembefordulva a birtokkal.

Az épület elhelyezésére végül is a birtok legfelsőbb része volt a legalkalmasabb. Ez a legszárazabb térség, míg alul ködös, nedves a levegő, az út felől könnyű a megközelítése és a gazda innen áttekintheti az egész birtokát.

A prэшáz egyszerű berendezése is tükrözi az időtállóságot. A nehéz keményfa bútorok, súlyos faedények és szerszámok. A hatalmas tölgyfa prés szinte az időtlenséget képviseli.

UTÓSZÓ

Túl a történelmi múlt megismerésén és megbecsülésén, közvetlenül megszívlelendő tapasztalatokkal is szolgál a régmúlt szőlészkedése.

Néhány tanulság:

1. Magassági viszonyok

- 200–300 m tszf.-i magasságban elhelyezkedő felszínek a legalkalmasabbak a szőlőtermesztésre.
- A lejtős domboldal legmagasabb részére kerüljön a szőlő.

2. Talajok

- a lazább, morzsalékosabb talajú birtok az előnyösebb
- bár besugárzás szempontjából előnyösebb a meredek lejtőség, de a felszínének az erodáltsága és fáradtsága és fáradságos művelése hátrányossá teszi

3. Éghajlat

- Zala megye keleti felén kevesebb az eső és több a napfény, ezért jobb minőségű bor termelhető
- birtokvásárláskor délies kitettségű lejtőket kell keresni
- figyelembe kell venni a birtokok – nehezen magyarázható – egyéni adottságait is, melyek az évtizedek gyakorlati adataiból ismerhetők meg. Pl. látszólag ugyanolyan fekvésbeli és magassági helyzete ellenére ködösebb, fagyosabb, jegesebb a környezeténél.

4. Víz

- az ásott kutak mélységéből, vagy a kúthiányból lehet következtetni a jóminőségű talajvíz, vagy rétegvíz elérhetőségére
- a hajdani halastavak és kenderáztatók maradványaiból ugyancsak következtetni lehet a völgyben csordogáló vízfolyás megbízható vízhozamára. (Pl. tőépítési szándék esetén).
- öröm, ha forrás fakad a birtokunk alján, meg kell becsülni, tisztítani, gondozni

5. Egyéb

- a hajdan termelt szőlő- és gyümölcsfajták néhány példánya még helyenként föllelhető. Ezek sajátos ízt őriznek, mely néha különlegesebb és jobb mint a ma elterjedt fajtáké. Kár lenne ha kivesznének, meg kell tartani őket, ettől gazdagabbak leszünk
- célszerű a ma is fölhasználható természetes építőanyagokat és építési módszerek átvétele.

Ha a látogató belép a mostanság épült vízzel, gázzal és parkettel ellátott szőlőhegyi villába, azonnal látja, hogy már itt is az asszonyok az urak. Vigasztalja a családfőt a férfi őseik túlvilági együttérzésén kívül – ezért a történelmi vereségért – a szőlőskertben föllelhető sokféle finom íz és a nyugalom, valamint a befektetett munka jutalmául számukra kiporciózott jóféle bor.

Óregföhrénc-hegyi pincesor

Óregföhrénc-hegyi pincék „tóká”-val

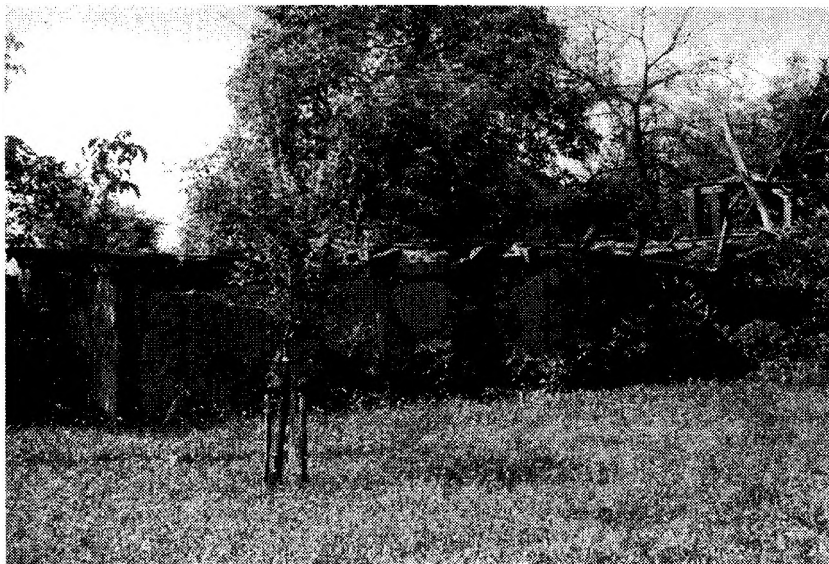
Vajda–Cserfő-hegyi pince a birtok felől

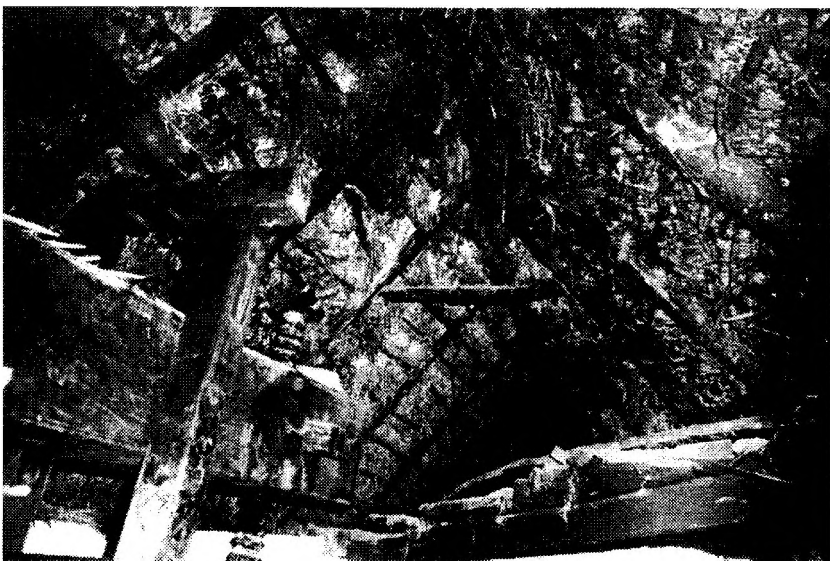
Bepucolatlan gazdasági épület fából a Bacónaki-hegyen (1998)

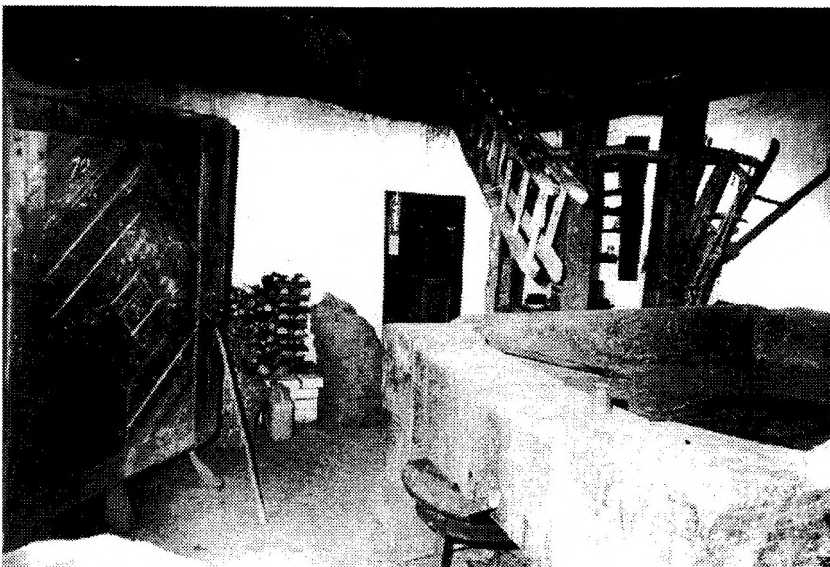
1998-ban is használatos alápincézett boronaház a Bacónaki-hegyen

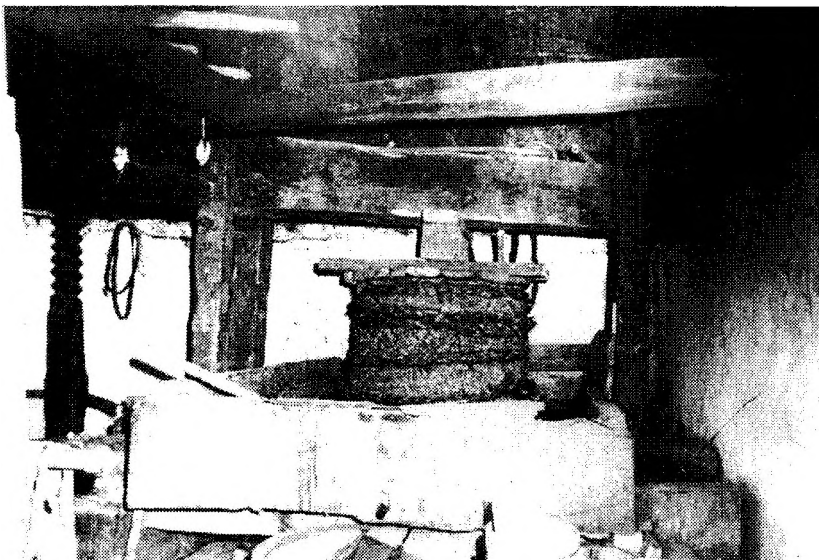
Sövényfalú pusztuló pince a Bacónaki-hegyen (1998)

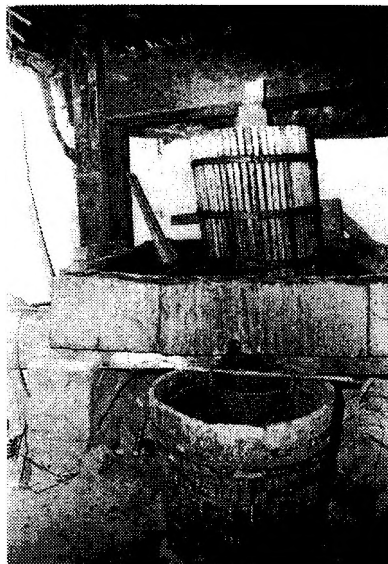
Nyitott fedélszék, faprés és fa szikrafogó (jobbra alul) a Kisföhrénc-hegyen

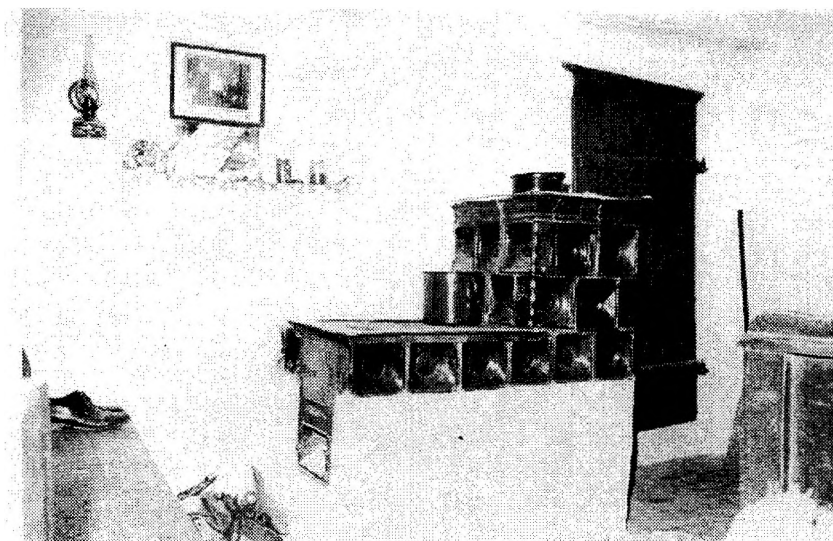
Présház belseje fapréssel, a fedélszéken szénával a Vajda–Cserfő-hegyen

Gúzsos prés és szikrafogó (balra felül) az Öregföhrénc-hegyen

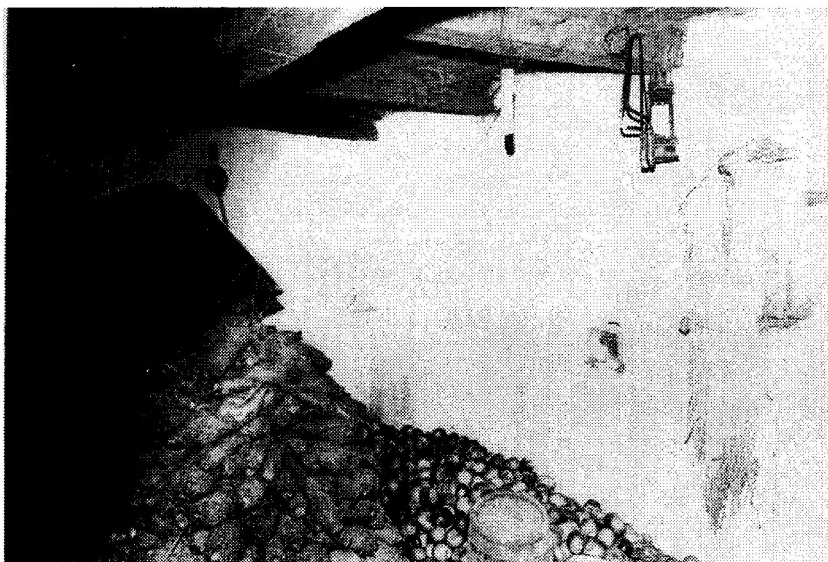
Faprés káddal a Kisföhrén-hegyen

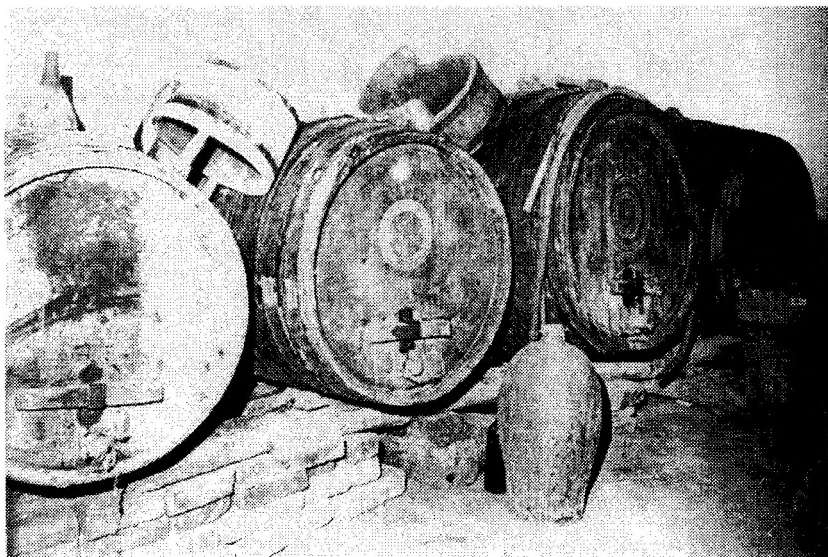
*A szőlőhegyi pince szobarészlete, valaha kívülről fűthető szemeskályhával
a Vajda–Cserfő-hegyen*

*A szőlőhegyi pince szobája, ágyban tárolt almával, szemeskályhával
vajda–Cserfő-hegyen*

A borpincében tárolt „burgondi” répa a Vajda–Cserfő-hegyen

„Méretes” hordók a borpincében a Vajda–Cserfő-hegyen

I. RESÜMÉ

WELCHE AUSWIRKUNG HAT DIE HÖHE ÜBER DEM MEERESSPIEGEL AUF EINIGE WETTERFAKTOREN BEIM WEINBAU IN DER UMGEBUNG VON NAGYKANIZSA

1995 massen wir die Änderungen von Temperatur, Niederschlag und Luftfeuchtigkeit in drei verschiedenen Höhen über dem Meeresspiegel. Die höchste Lage liegt 310 m ü. d. M. (Fernsehturm bei Újudvar), die mittlere ist in der Siedlung Katonarét in Nagykanizsa (165 m ü. d. M.) und die tiefste – 140 m ü. d. M. – liegt bei Kiskanizsa (offizielle Wetterstation des meteorologischen Dienstes.) Nach den Forschungen des bekannten Weinbauexperten Pál Kozma studierten wir die optimalen Klimabedürfnisse der Weinreben.

Dann suchten wir nach einer zahlenmässigen Antwort auf die Frage, welche Höhenlage am günstigsten für die Weinreben ist.

Nach den Messwerten kamen wir zur folgenden Schlussfolgerung:

1. Wärme-und Niederschlagwerte

Nach den Daten von Tabelle 1 gibt es in 310 m-Höhe ü. d. M. mehr Niederschlag – das ist für die Wasserversorgung sehr günstig –, die Wärmegesamtwerte der Vegetationszeit sind jedoch beträchtlich niedriger und das ergibt einen Rückstand von 1–1,5 Grad des Zuckergehalts im Vergleich zur Siedlung.

2. Fröste im Frühjahr und im Herbst

Fröste im Frühjahr sind gefährlicher, eine Abkühlung von -1 Grad errichtet schon Schäden (Tabelle 2). Obwohl Fröste im Jahre 1995 an einem Tag und an allen drei Stellen auftraten, war der höchste Punkt betreffs der Zeitdauer der Fröste in der günstigsten Lage (Tabelle 3).

Im Herbst sind schon -3 Grad zum Abfrieren der Blätter nötig, das hat dann das Verderben der Beeren und der nächstes Jahr fruchtbringenden Reben zur Folge. Im Monat Oktober gab es 3 Tage solcher Art, diese betrafen das tiefstliegende Gebiet in Kiskanizsa am meisten, waren aber am Fernsehturm gar nicht wahrzunehmen (Tabelle 4). Zum Glück konnten diese schädlichen Fröste im Jahre 1995 ganz am Ende Oktober keinen grossen Schaden mehr anrichten.

3. Luftfeuchtigkeit

Falls die relative Feuchtigkeit über 80% steigt, wird der Wein von biologischen Krankheiten und Pilzen angegriffen. Die monatlichen Durchschnittswerte der Tabelle 6 zeigen beim tiefstliegenden Kiskanizsa eine unerträglich hohe Prozentzahl. Eindeutig ist das höchstliegende Gebiet in der günstigsten Lage und die Siedlung – trotz unvollständiger Daten – nimmt offenbar eine mittlere Position ein.

Nach der Zusammenfassung kann festgestellt werden, dass die höheren Regionen am günstigsten für Weinbau sind, es ist jedoch ratsam, Weinsorten mit kürzerer Vegetationszeit anzupflanzen.

II. RESÜMÉ

ALTE WEINBAUMETHODEN IN DER UMGEBUNG VON NAGYKANIZSA

Der Weinbau in der Hügellandschaft bei Nagykanizsa hat eine jahrhundertelange Geschichte. Die alte traditionelle Wirtschaft ist nach dem 2. Weltkrieg schnell zerfallen, ihre Spuren zu finden ist immer schwieriger und die Leute, die in ihrer Kindheit noch daran beteiligt waren, sind schon sehr alt und können sich an so gut wie nichts mehr erinnern. Wir versuchten also, sozusagen in der 24-sten Stunde die alten Umstände zu rekonstruieren.

Das Thema der Forschungen: Welche Möglichkeiten hat der Weinbau durch die Naturverhältnisse? Auf welche Weise hat der Bedarfdeckungswirtschaft betreibende Mensch von den Möglichkeiten gewählt, um den Eigenbedarf decken zu können? Auffallend ist, dass der Mensch, der in den Umlauf der Natur eingriff, damals keinen „Abfall“ produziert hatte.

Die Naturverhältnisse ermöglichen zwar den Weinbau, sind aber nicht günstig für die Herstellung von Qualitätswein. Der viele Niederschlag (777 mm zwischen 1901 und 1950) sichert die nötige Feuchtigkeit für den Wein, anderfalls sind wenig Sonne (wegen der häufigen Wolkenbildung), fehlende nach dem Süden liegende Hänge, sowie der Boden von mittelmässiger oder sogar schlechter Qualität ungünstig für den Weinbau. Die Weinbaubetreiber betrachteten ihre Güter als Teil des Eigenbedarfs, der ihnen Wein, Schnaps, Obst, Futter und Heu lieferte. Da die Güter keinen Profit brachten, blieb die Art der Wirtschaftsführung jahrhundertlang unverändert.

Als Symbol dieses Zustandes galt auch der Weinkeller, der am höchsten Punkt des Gutes aus in nächster Nähe zu findenden Eichenbaumholz, Lehm und Stroh gebaut wurde. Hinreissend ist das Streben nach Praktischem und Dauerhaftigkeit, das die Erfahrungen vergangener Jahrhunderte in Betracht zieht. Diese Erfahrungen sind charakteristisch sowohl für die Lage und den Bau des Weinkellers (Abb. 1) als auch für den Pflanzenbau, der nach der Höhe gegliedert ist (Abb. 2)

Die vielen praktischen Erfahrungen der Einzelbauer von damals, der besondere Geschmack der Früchte, die mit der Zeit in Vergessenheit geraten sind, sollte man nicht unberücksichtigt lassen. Vergangenheit und Tradition werden aber in der ungarischen Gesellschaft heutzutage nicht richtig in Ehren gehalten

A VÁROSVÉDŐ EGYESÜLET ÁLTAL KIADOTT HONISMERETI FÜZETEK

1. *Dr. Fülöp György*: Kiskanizsai ragadványnevek [Sokszorosított kéz(gép)-irat].
2. *Dr. Tolnai Sándor*: A tűz elleni védekezés Nagykanizsán 1690-től 1988-ig. 1989.
3. *Fónyad Pál*: A nagykanizsai evangélikus gyülekezet története. 1991.
4. *Dr. Makoviczky Gyula*: Göcseji és hetési falucsúfólók. 1992.
5. *Dr. Cseke Ferenc*:
 1. Nagykanizsa vonzáskörzete.
 2. Nagykanizsa természeti viszonyainak értékelése a településfejlesztés és a gazdasági élet szempontjából.
3. Nagykanizsa milyen mértékig támaszkodhat a városkörnyéke élelmi-szeripari nyersanyagaira? 1993.
6. *Dr. Rózsa Miklós*: Kanizsa mecsetből kialakított plébániatemplomban 1690–1700. között. 1993.
7. *Balogh László*: Nagykanizsa város és környéke környezetállapoti alapfelmérése. 1994.
8. *Lencsés Gábor*: Az újudvari Csibiti-völgy természeti képződménye és élővilága. 1994.
9. *Dr. Vándor László*: Botszentgyörgy vára. (Az ún. Romlott-vár kutatásainak eredményéből). 1995.
10. *Dr. Rózsa Miklós*: Ingatlantulajdon és telekkönyv Kanizsán a török alóli felszabadítást követő évtizedben. 1995.
11. *Dr. Cseke Ferenc*: A Principális-csatorna vízgyűjtőjének vízföldrajzi viszonyai. 1995.
12. *Buda Ernő–Benedek Miklós*: Károlyi Árpád, az olajbányászati és növénytani kutató 1907–1972. 1996.
13. *Dr. Rózsa Miklós*: Kanizsa város tanácsának bírói tevékenysége a török uralom megszűnése utáni évtizedben. 1996.
14. *Bogdanovic Lázár*: A Szent Miklósról elnevezett nagykanizsai görögkeleti szerb egyház. 1997.
15. *Rábavölgyi Attila*: A nagykanizsai református templom építésének története. Visszaemlékezés. 1997.
16. *Kassay László*: Az Olajipari Vadásztársaság története. 1997.
17. *Major Iloná*: A nagykanizsai Chevra Kadisa-könyv. 1998.
18. *Berkes József*: A nagykanizsai Olajipari lakótelep építéstörténete.
Buda Ernő: Bősze Kálmán élete és munkássága.

